

A MEGYEI KÖNYVTÁRAK TÁRGYI KATALÓGUSAIRÓL

RÓNAI TAMÁS

1984 első felében a megyei könyvtárak tárgyi katalógusainak kérdésével foglalkozott az OSZK-KMK. Ennek eredményeként elkészült a „*Jelentés a megyei könyvtárak tárgyi katalógusrendszeréről*” c. helyzetfelmérés. Cikkünk az említett kézirat alapján készült és annak feltehetőleg általánosabb érdeklődésre is számot tartó kivonata.*

A helyzetfelmérés során tizenhat megyei könyvtárat látogattunk meg. Nem jártunk a Békés Megyei Könyvtárban, a Somogyi Könyvtárban és a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtárban. Ennek az volt az oka, hogy sem Békéscsabán, sem Szegeden még nem adták át az új könyvtári épületeket, Szabolcs-Szatmár megyében pedig szakfelügyeleti vizsgálat zajlott.

A megyei könyvtárak tárgyi állományfeltárási apparátusából csupán az általános olvasói tárgyi katalógusokat, a helyismereti és a hangzó dokumentumok feltárási szolgáló eszközöket (beleértve a fénylyukkártyás rendszereket is) vizsgáltuk. Cikkünkben a helyismereti és a hangzó dokumentumok feltárási szolgáló eszközöket a továbbiakban különgyűjteményi tárgyi katalógusoknak is nevezzük majd.

Mielőtt tovább haladnánk, néhány közismert fogalmat szeretnénk ismételtten rögzíteni: tárgyi katalógus alatt nemcsak az ETO-rendszerű katalógusokat, hanem minden, a tartalmi feltárást szolgáló katalógust, így a tárgyszókatálógust is értjük. Az általános olvasói tárgyi katalógus fogalmát a teljes könyvállomány feltárási szolgáló katalógusokra vonatkoztatjuk. Megyei könyvtárainkban ETO-szerű szakrendi és tárgyszókatálógusok fordulnak elő. A különgyűjteményi tárgyi katalógusok kikülönített állományrészek feltárási szolgálnak. Funkciójuk szerint speciális olvasói igényeket elégítenek ki. A fentebb említett általános olvasói szakkatalógushoz hasonlóan ezek is lehetnek ETO-szerűtiek és tárgyszókatálógusok. Mindezek mellett előfordulnak a zenei különgyűjteményekben FZO (Flexibilis Zenei Osztályozó Rendszer) – szerinti katalógusok, továbbá különféle tematikus katalógusok. A helyismereti dokumentumok tárgyi feltárási szolgáló fénylyukkártyás visszakereső rendszereket is használnak.

A tárgyi katalógusrendszer tehát önálló egységként is működő információkereső eszközökből áll. A rendszer egyes elemei azonban egymást kiegészítve, egymással koordináltan működnek, függetlenül attól, hogy mely állományrészek feltárási szolgálnak.

* A kézirat eredeti teljes szövege az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhető. (A szerk.)

Ebből következik, hogy nem egymásnak alárendelve, hanem egymás mellé rendezve működnek. Egymás hatékonyságát kölcsönösen befolyásolhatják, erősíthetik vagy gyengíthetik.

A rendszer egyes elemeinek (szakkatalógusok) funkciói és a velük szembeni követelmények:

- az adott olvasói igénynek megfelelő témához releváns irodalom nyújtása, azaz a dokumentumok tárgyi megközelítésének lehetővé tétele;
- a téma valamely vonatkozásának ismeretében (pl. anyag, alkalmazás, hely, idő stb.) alkalmasnak kell lennie a releváns dokumentumok visszakeresésére; kapcsolatteremtő eszözei (utalók és magyarázatok) révén lehetővé kell tennie interdiszciplináris témák megközelítését is, ugyancsak elvárható, hogy hívja fel a figyelmet a különböző szakterületeken alkalmazott elméletek, módszerek, anyagok közötti hasonlóságokra és eltérésekre, továbbá az asszociatív összefüggésekre;
- tárja fel a releváns irodalmat függetlenül az adott szakterületen használt, egymástól eltérő terminológiáktól;
- egy-egy szakterületet mind általánosságában, mind specifikumaiban mutasson be;
- mind a szakkatalógusban, mind annak mutatójában, illetve a tárgyszó-katalógusban használt kifejezések a szakember és a téma iránt érdeklődő számára egyaránt egyértelműek legyenek;
- az egyértelmű fogalmi meghatározásokkal és jelzetekkel ellátott osztólapok mögött az adott téma releváns irodalmát tartalmazó katalóguscéduláknak kell lenniük;
- az osztólap mögött található katalóguscédulák elrendezése (pl. a megjelenés időrendjében) könnyítse meg az olvasó számára a válogatást.

A továbbiakban azt kíséreljük meg bemutatni, hogy a fentebb említett követelményeknek miként felelnek meg a megyei könyvtárak tárgyi katalógusai.

Az ETO-szerinti szakkatalógusok

A megyei könyvtárakban a szakkatalógusok szerkesztését vagy a feldolgozási osztály, vagy az olvasószolgálat munkatársai végzik. A vizsgált könyvtárak közül tizenegyben maguk az osztályozók szerkesztik a szakkatalógusokat is. További két könyvtárban a feldolgozási osztályon, de nem osztályozói munkakörben dolgozó könyvtárosnak, három megyei könyvtárban az olvasószolgálat munkatársainak feladata a szakkatalógus szerkesztése.

Megfigyelhettük (bár a kivétel mindig erősíti a szabályt), hogy azokban a könyvtárakban a leggondozottabbak a szakkatalógusok, ahol azt az osztályozók szerkesztik. Középszerű, de igaz, az osztályozónak ismernie kell saját szakkatalógusát, különben a „levegőbe” szakoz. A szakkatalógus szerkesztője a katalóguscédulák besorolásakor saját munkáját is ellenőrzi és állandó kapcsolatban marad a szakkatalógussal.

Az osztályozási és a katalóguszerkesztési gyakorlat egységét célozzák a különféle osztályozási segédletek (példatár, szakmutató, osztólap-másolatok, szabályzat) és a katalóguszerkesztési szabályzat. Osztályozási segédletekkel és katalóguszerkesztési szabályzatokkal azonban csak néhány könyvtár rendelkezik. Ezek: Vörösmarty Mihály Megyei

Könyvtár (szakmutató), Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár (szakmutató, osztólap-másolatok, katalógusterv), II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár (példatár), Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár (katalógusszerkesztési szabályzat). Ezekben a könyvtárakban eredményesen használják az említett segédleteket és szabályzatokat. Nagyon is javasolt, hogy minden megyei könyvtárunk a helyi szokások figyelembevételével rögzítse katalógusszerkesztési szabályait.

A szerkesztés elve szerint kétféle ETO-szerinti szakkatalógus fordul elő: a csoportképzéses (11 könyvtár) és a szoros szakrendi módszer szerint szerkesztett (3 könyvtár). Egyes esetekben (2 könyvtár) kombinálódik a kettő. Ennek oka, hogy amikor áttértek a csoportképzéses módszer alkalmazására, bizonyos osztályokban meghagyták a korábbi szerkesztési gyakorlatot.

A szakkatalógusban használt kifejezésektől azt várjuk, hogy az ETO hivatalos szövegéhez hűek legyenek. A hűség persze nem jelentheti az ETO-ban előforduló kifejezésekhez való merev ragaszkodást. Azaz egyrészt azt várjuk, hogy tartalmilag egyezzenek meg az ETO fogalmaival, másrészt az olvasók számára egyértelműek és érthetőek legyenek. Ezért már az első pillanatban szembetűnnek a kifogásolható kifejezések.¹ Egyes esetekben azt is tapasztaltuk, hogy az osztólapon önkényesen kiválasztott, a szakszámnak nem megfelelő kifejezés fordul elő.

Közhelynek számít az a követelmény, hogy a jó szakkatalógus legyen gazdagon ellátva utalókkal, de az utalók ne legyenek öncélúak. Utalókat csak akkor kell alkalmazni, ha azok valóban irányítják az olvasót.²

Az ETO-szerinti szakkatalógus a fogalmak közötti hierarchikus kapcsolatokat tárja fel. Azonban vannak más osztályokba tartozó, de egymással ekvivalens kapcsolatban álló fogalmakat tükröző, „szinonim” ETO-jelzések. Ezek az „egyenértékű” jelzések általában fogalomátfedésekből keletkeznek. Ilyen esetekben különösen indokolt az osztólapokon az utalás (ld. még) elhelyezése, hogy „egybeköthető” legyen az esetleg különféle szempontból és különböző időben más-más osztályba helyezett, de összetartozó irodalom. Utaló elhelyezése asszociatív kapcsolat esetén is indokolt.

A csoportképzéses módszer szerint szerkesztett szakkatalógusban a csoportalkotás fő szempontja, hogy alkalmazkodjon az egy-egy szakban levő állomány mennyiségéhez.³ A szakirodalom és a gyakorlat is 15–20, de legfeljebb 30 cédulában jelöli meg az egy-egy osztólap mögé elhelyezhető katalóguscédulák számát. Közismert az is, hogy egyes tárgykörök ugyan „divatosak” válnak, de egyelőre még kevés katalóguscédula helyezhető el az osztólap mögött. Azonban olyan téma is akad, amely divatosnak indul, de néhány év elmúltával kiderül, hogy csak átmeneti konjunktúrája volt a témának és az osztólap mögött 1–3 katalóguscédulával több később sem gyűlik össze.

Így két végtelen esettel találkozhatunk a csoportképzés elvei szerint szerkesztett szakkatalógusokban: a cédulák száma jóval meghaladja a harmincat az osztólap mögött, illetve alig egy-két tétel akad.

Ha 30-nál több katalóguscédula található egy szakcsoport osztólapja mögött, az anyagot igen nehéz áttekinteni. Tapasztalataink szerint különösen a 9-es főosztályban rendkívül sok szakcsoport osztólapja mögött 50–60 katalóguscédulát is elhelyeznek. Javasoljuk a felduzzadt szakcsoportok további bontását, s ezzel párhuzamosan az aránytalanul kicsi szakcsoportok szükségességének időközönkénti felülvizsgálatát.

A csoportképzéses módszer szerint szerkesztett szakkatalógusokban az osztólapok mögött a katalóguscédulákat vagy betűrendben (4 könyvtár) vagy a megjelenés időpontjában (4 könyvtár) vagy feldolgozási rendjében (3 könyvtár) vagy mechanikus rendben (1 könyvtár) csoportosítják.

A betűrend és a megjelenés időrendje (illetve a fordított időrendje) szerinti sorrend áttekinthetőségét nem lehet vitatni. Mi a katalóguscédulák megjelenési időrendben való elhelyezése mellett vagyunk, mert a szakkatalógus funkciójával leginkább ez áll összhangban.

A feldolgozás időrendje szerint beosztott katalóguscédulákat nagyobb csoportok esetén alig lehet áttekinteni. Ezért javasoljuk, hagyjanak fel a besorolás e módjával.

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás táblázataiban 1966–1975 között bekövetkezett módosítások jegyzékét az OSZK–KMK–OMKDK 1976-ban közreadta,⁴ de az 1977-ben megjelent Egyetemes Tizedes Osztályozás rövidített kiadásának első, a táblázatokat tartalmazó kötete (MSZ 4000–77), ugyancsak tükrözi az 1966 óta bekövetkezett módosításokat. 1977-től kezdve a nyomtatott katalóguscédulákon is a már módosított ETO-jelzetek szerepelnek.

Vizsgálódásunk időpontjában tehát rendelkezésre álltak a legfontosabb segédeszközök és ugyanakkor a központi nyomtatott katalóguscédulák mintegy „kényszerítő erőként” sürgették az ETO változásainak a szakkatalógusokba történő átvezetését.

A megyei könyvtárak nagy többsége igen tiszteletreméltó erőfeszítéssel vezette át e változásokat szakkatalógusain. Néhány esetben azonban kifogásolható módon, a szakirodalomban ajánlott módszertől eltérően hajtották végre.⁵ A szakkatalógus elengedhetetlen tartozéka a fogalmak betűrendes mutatója. A betűrendes mutatóban feltüntetett fogalmak a szakkatalógus megfelelő osztólapjaihoz irányítják az olvasót. Ezért jelent gondot az a tény, hogy a meglátogatott megyei könyvtárak közül háromnak nem volt betűrendes mutatója, további három esetben olyan alacsony színvonalú mutatóval találkoztunk, amelyet érdemben nem értékelhetünk.

A szakkatalógus osztólapjai és a betűrendes mutató cédulái között meg kell őrizni az összhangot, a mutatóban levő jelzetnek mindig meg kell egyeznie az osztólapon levő jelzettel. Néhány könyvtárban ezt az elvet figyelmen kívül hagyták, amikor az útmutatóban található betűrendes mutató tételeit mechanikusan másolták át a cédulákra. A betűrendes mutatók fogalmi egyes esetekben túl részletezők. Ezzel szemben ritkán tapasztaltuk a szinonimák és a homonimák jelölésének hiányát.

Tárgyszó-katalógusok

A tárgyszó-katalógusok két típusával találkozhatunk megyei könyvtárainkban. Az egyik típusba az általános olvasói tárgyszó-katalógusok, a másikba a helyismereti gyűjtemények tárgyszó-katalógusai tartoznak.

Általános olvasói tárgyszó-katalógust két megyei könyvtárban (Szolnok és Veszprém) építenek. Az általános olvasói tárgyszó-katalógus építését Veszprém megyében 1965-ben, Szolnok megyében 1970-ben kezdték meg. Mindkét katalógus nagy terje-

delmű és az olvasók szívesen használják. Ezeken kívül további tárgyszókatalógusok találhatóak, amelyek a helyismereti gyűjtemények cikkanyagának feltárására szolgálnak.

Mind az általános, mind a különgyűjteményi (helyismereti) tárgyszókatalógusoknál problémát jelent a tárgyszóalkotás egységes gyakorlatának megőrzése.

A személyi változások nyomán gyakran változik a tárgyszóalkotási gyakorlat is. Ennek következtében azonos tárgyú művek nem kapnak azonos tárgyszavakat. Így a tárgyszókatalógus nem lesz következetes. A tárgyszóalkotás következetességének érdekében házi szabályzatban kellene rögzíteni az eljárás alapelveit.

Tapasztalataink szerint különösen nagy gondot okoz az egyes és a többes szám használata, továbbá a testületi nevek (vagy rövidítéseik) és a földrajzi nevek használata. Meg kellene vizsgálni, miként lehetne a tárgyszóalkotás alaki szabályait egységes elvek szerint rögzíteni.

A dokumentumok tartalmát leíró fogalmakat betűrendben tartalmazzák a tárgyszókatalógusok. Ez a szabad tárgyszavas rendszer egyidejűleg tárgyi katalógus és betűrendes mutató. Ezért különlegesen nagy jelentőséggel bír a szinonimák, a kvázi szinonimák és a homonimák jelölése. Általában mindezekre a szerkesztők gondosan ügyelnek. Helyes lenne, ha elkészítenék a „tiltott fogalmak” és a „preferált fogalmak” nyilvántartását is: ezzel elkerülhetnék azt a veszélyt, hogy egy adott téma megjelölésére váltakozó kifejezéseket használnak, s ezzel a témakörbe tartozó dokumentumok több helyre szóródnak szét. Ezen a problémán segítenek nemcsak a katalógusban elhelyezett utalók, hanem ezek másolataiból összeállított, a tiltott, illetve preferált fogalmakat tartalmazó nyilvánvalóságok.

A túlzott megkötésnek nem vagyunk hívei, ezért a több formában előforduló fogalmak esetében a szélesebb tartományú használatát javasoljuk.

A visszakeresés szempontjából problémát okozhatnak az idegen előképzővel ellátott fogalmak. Ezért használatuk kerülendő.

A katalógus használhatósága szempontjából fontos egy-egy fogalom előfordulásának gyakorisága: nem célszerű olyan fogalmakat tárgyszóként alkalmazni, amelyek a dokumentumok jelentős részét jellemzik.

Tekintettel arra, hogy a fénylukkártyás rendszerekben is tárgyszavakkal írják le a dokumentumok tartalmát, meg kellene vizsgálni, hogy a tárgyszavak közötti kapcsolatok kifejezésére a logikai összedás-kapcsolat bevezetése nem volna-e célszerű?

A tárgyszókatalógusok elterjedésének két fő akadálya van. Az egyik a magasan kvalifikált katalógusépítő könyvtárosok hiánya, a másik a megyei könyvtárak rendelkezésére álló tárgyszórendszer fejlesztésének gondja.

Egy-két kivételtől eltekintve a megyei könyvtáraknak nincs elég erejük tárgyszórendszerük továbbfejlesztésére. A továbbfejlesztés gondja nem is az általános olvasói tárgyszókatalógus esetében, hanem a *helyismereti cikkek* tárgyszókatalógusainak építéskor jelentkezik. Az Új Könyvek gyakorlatára és segítségére az általános olvasói tárgyszókatalógusok építésére támaszkodhatnak ugyan a könyvtárak, azonban az egyes megyékben épülő helyismereti cikkek tárgyszókatalógusának szerkesztése során már nem. Ezen a helyzeten egy olyan helyismereti tárgyszórendszer kialakításával lehetne segíteni, amely mindenfajta helyismereti dokumentum osztályozására alkalmas lenne, eleget téve az alábbi követelményeknek is:

- a) legyen alkalmas a későbbi gépi tárolásra és visszakeresésre;
- b) tegye lehetővé a keresés tartalmi leszűkítését;
- c) egyaránt képviselje a dokumentumok sajátosságait és a kereső szempontjait (fogalomkészletét);
- d) legyen nyílt rendszer, azaz képes legyen új tárgyszavak befogadására.

Első lépésként egy minden megyében használható helyismereti tárgyszójegyzéket, egy kvázi-tezauruszt (strukturált szójegyzék) lenne célszerű összeállítani.

Helyismereti gyűjtemények

A helyismereti gyűjtemények tárgyi feltárása ETO-szerinti szakkatalógusok segítségével történik hét megyei könyvtárban. Ezekben a katalógusokban csak a könyvanyagot tárják fel. A szakkatalógusokat a csoportképzéses módszer szerint szerkesztik. A helyismereti ETO-szerinti könyvkatalógusban található katalóguscédulák „klónjai” az általános olvasói szakkatalógusból is visszakereshetők. A helyismereti vonatkozású folyóiratcikkek feltárására tárgyszókatalógust, illetve fénylyukkártyás rendszert használnak.

Négy megyei könyvtárban tárgyszókatalógussal, ötben pedig fénylyukkártyás rendszerrel tárják fel a helyismereti vonatkozású cikkeket. A helyismereti gyűjteménynek nincs külön tárgyi feltáró rendszere – sem könyvekre, sem folyóiratcikkekre.

Magyei könyvtáraink gyakorlatát tekintve helyes útnak látszik, hogy a könyvanyagot ETO-szerinti szakkatalógusban tárják fel.

A valódi gondot a tanulmánykötetek analitikus feltárása és a kurrens cikkanyag feldolgozása és visszakeresése jelenti. Ezen dokumentumok visszakeresésére szolgálnak a tárgyszókatalógusok mellett az ún. tematikus katalógusok. E katalógusok földrajzi tárgyszókatalógusoknak tekinthetők, amelyekben a helyet jelölő osztólap után másodlagos rendező elvként következnek a különféle tárgyköröket jelző választólapok. Az ilyen katalógusok használója biztos lehet abban, hogy egy-egy település osztólapja mögött ugyanazokat a tematikus választólapokat (pl. mezőgazdaság, ipar stb.) találja.

A tematikus helyismereti katalógusok legkedvezőbb tulajdonsága, hogy szerkesztésük rendkívül egyszerű és az egy-egy településre vonatkozó anyagot jól tárják fel. Egyes dokumentumtípusok visszakeresésére (pl. kisnyomtatványok, fényképek) különösen alkalmasak. Ezen kétségtelen előnye mellett hátrányos tulajdonságuk, hogy több szempont szerinti feltárásra alkalmatlanok. Ezért cikkeket csak akkor célszerű ide is besorolni, ha egyébként a cikkek visszakeresését tárgyi katalógus vagy fénylyukkártyás rendszer szolgálja, vagy a könyvtár egy jól szerkesztett, folyamatosan megjelenő, meghatározott időközönként kumulált, tárgyi visszakeresésre alkalmas apparátussal ellátott helyismereti cikkbibliográfiát ad ki.

A fénylyukkártyás rendszerek tárgyszójegyzékeibe a megfelelő fogalmak beépítése igen nagy gondot jelent. Ez időről-időre a használt tárgyszókészlet revízióját teszi szükségessé. További problémát okoz, hogy egy-egy fénylyukkártya-készlet egy meghatározott nagyságrendű dokumentumállomány kezelésére alkalmas. A nagyobb dokumentumbázissal rendelkező könyvtárak újabb és újabb fénylyukkártya-készlet beszerzésével

egyre nehezkesebben működő rendszereket fejlesztenek ki. Nem is szólva olyan technikai nehézségekről, mint a fénylyukkártya papíryananyagának zsugorodása, valamint hogy a kereskedelmi forgalomban időközönként változó méretű fénylyukkártyák kaphatók.

Figyelemmel a helyismereti dokumentumbázis növekedésére és a rendelkezésre álló visszakereső eszközök korlátaira, meg kellene vizsgálni új módszerek és eszközök alkalmazásának lehetőségét.

A helyismereti dokumentumok mikroszámítógéppel történő feldolgozása a közel-múltban vetődött fel; szerintünk bizonyos határok között képzelhető el a mikroszámítógép alkalmazása, nagyjából azon a módon, amelyet *Rónai* Iván ismertetett.⁷ Perspektivikusan két megoldás kínálkozik.

- a) A megyei könyvtárak egységes módon és mélységben dolgozzák fel a dokumentumokat. A visszakeresés alapjául deskriptorok (deskriptorláncok) szolgálnak. A deskriptorok (deskriptorláncok) azonosító jelzetükkel együtt gépi tárolásra kerülnek. Ennek alapján KWIC indexeket állítanának elő, amelyeket egy-egy megye vonatkozásában meghatározott időközönként kumulálnának.
- b) A megyei könyvtárak helyismereti vonatkozású dokumentumaikat saját vagy bérelt adatrögzítőn, vagy mikroszámítógépen adathordozóra rögzítik és gépi visszakeresésre alkalmas formában tárolják. A dokumentumok rövidített címléírása, szélesebb témaköri kódok, földrajzi kódjai és deskriptorai kerülnek rögzítésre. Háttérgép segítségével a dokumentumok deskriptorait permutálnák és így KWIC indexeket állítanának elő olvasói használatra. A témaköri és földrajzi kódok segítségével kurrens irodalomkutatást és témafigyelést végezhetnének. Mindkét változat megvalósításának előfeltétele a korábban már ajánlott tárgyszórendszer kidolgozása.

A hangzó dokumentumok

A meglátogatott megyei könyvtárak közül hétben ETO-szerinti és kettőben FZO szakrendi katalógusban tárják fel a hangzó dokumentumokat. Műfaj szerinti katalógus négy megyei könyvtárban található. Az FZO szakrendi katalógusok kizárólag zeneművek, illetve zenei irodalom feltárására alkalmasak, ezzel szemben az ETO-, illetve műfaj szerinti katalógusokban tartalmilag bármilyen hangfelvételt feltárhatnak. Öt megyei könyvtárunkban egyáltalán nem építenek semmilyen tárgyi megközelítésre alkalmas katalógust.

A hangzó dokumentumok zömét kitevő zenei hangfelvételek osztályozása nagy szakértelmet igénylő feladat. Ezek osztályozását többnyire a zenei tájékoztató könyvtárosok végzik, így ezek a dokumentumok nem kerülnek a feldolgozási osztály futószalagjára. A hangzó dokumentumok szakkatalógusai is állandó gondozást igényelnek. Erre – néhány kivételtől eltekintve – kevés ideje marad az állományfejlesztő-osztályozó és egyben szaktájékoztató zenei könyvtárosnak. Számos esetben a zenei tájékoztató könyvtáros nem rendelkezik osztályozói és szakkatalógusszerkesztői ismeretekkel. Az ETO

szakrendje szerint épülő szakkatalógusokban (ismét eltekintve a néhány kivételtől) mindez tükröződik is: a csoportképzéses módszer szerint szerkesztett csoportok túlszűfoltak, hiányoznak az utalók és a fogalmak betűrendes mutatói. Több könyvtárban az 1980 előtti dokumentumok hiányoznak a szakkatalógusból.

A műfaji katalógusok az állomány tárgy szerinti megközelítésének hasznos segéd-eszközei lehetnek abban az esetben, ha mellettük egy jól működő ETO/FZO szakkatalógus is rendelkezésre áll. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy a műfaji katalógus nem pótolhatja a szakrendit.

A hangzó dokumentumok tárgyi feltárásával foglalkozók gyakran felteszik a kérdést, hogy melyik szakrendszer, az ETO vagy az FZO a jobb? Ezért mi sem kerülhetjük meg ezt a problémát.

Mindkét szakrendszerrel egyaránt lehet igénytelenül és igényesen feltárni a dokumentumokat, egyaránt lehet kiváló vagy gyenge ETO, illetve FZO szakkatalógusokat építeni. Azonban nem feledkezhetünk meg arról, hogy az FZO speciális (szakterületi) osztályozási rendszer, ezért az ETO-nál természetesen alkalmasabb a zenei dokumentumok mélyebb feltárására. Ezzel szemben a zenei és prózai hangzó dokumentumok az ETO-szerinti szakkatalógusokban egyaránt feltárhatók. Az ETO további előnyei közé kell sorolnunk, hogy az ETO olyan nemzetközileg elfogadott rendszer, amelynek karbantartásáról központilag gondoskodnak. Azonban az FZO szerinti feltárást is vonzóbbá lehetne tenni azzal, hogy a kereskedelmi forgalomban már nem kapható FZO táblázatokat átdolgozva ismét megjelentetnék.

Az ETO vagy az FZO közötti választást megyei könyvtárainkra kell bízunk. Nekik kell meghatározniuk, hogy melyik szakrendszer előnyösebb számukra.

* * * * *

Megyei könyvtáraink komoly erőfeszítéseket tettek és tesznek katalógushálózatuk kiépítésére, meglévő tárgyi katalógusaik jobbítására. Ezt a feltételezést támasztja alá az a tény is, hogy 1978 óta négy megyénkben indult meg, illetve fejeződött be a tárgyi katalógusok rekonstrukciója. (Ezek: Bács-Kiskun, Győr-Sopron, Somogy és Tolna megye.) Ugyancsak kiépülőben vannak a hangzó dokumentumok szakkatalógusai is.

Az előrelépés és a fejlődés kétségtelen eredményeit értékelnünk kell, azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül a hiányosságokat sem. Hiányoljuk, hogy számos megyei könyvtárunk tárgyi katalógushálózata csak részben kiépített; a meglévő állományfeltáró eszközök gondozottsága, szerelése és következetes szerkesztése vonatkozásában (néhány kivételtől eltekintve) a megyei könyvtárakra még számos teendő vár.

Véleményünk szerint hazánkban a cédula formájú tárgyi katalógusokra még sokáig szükség lesz. A számítástechnikai eszközök rohamos elterjedése ellenére sem várható, hogy az ezredfordulónál korábban napirendre kerüljön a megyei könyvtárak cédulakatalógusainak gépi konverziója, illetve az OCLC-hez hasonló hazai online rendszer üzembehelyezése.

JEGYZETEK

1. Így pl. több megyei könyvtárunk szakkatalógusában találkozhatunk a következő jelzetekkel és kifejezésekkel: „800.92 INFORMÁCIÓS NYELVEK”. Ebben az esetben az ETO szövegéhez való hűséghez nem férhet kétség. Az 1977. évi rövidített ETO kiadásban találjuk ugyanezt a kifejezést, de értelmezésével együtt, amiből kitűnik, hogy programnyelvekről (azaz számítógépprogramok megírására használt nyelvekről) van szó. Az információs nyelvek kifejezés helyett tehát célszerűbb volna az egyértelmű és ismertebb programozási nyelvek kifejezést használni.
2. Az átgondolatlan utalozás különösen veszélyes a csoportképzéses módszer szerint szerkesztett szakkatalógusban. Az ilyen szakkatalógusban csak olyan jelzetre utalhatunk, amely az osztólapon is szerepel. Ha mégis utalni kívánunk olyan fogalomra, amelyet az osztólapon eredetileg nem írtunk fel, egyetlen megoldás marad: az osztólap feliratát ki kell egészítenünk.
3. Szakkatalógus csoportképzés alapján. (Szerk. Bereczky Lászlóné. Összeáll. Surján Miklós.) Bp. 1981. 10. p.
4. Az Egyetemes Tizedes Osztályozás táblázataiban 1966–1975 között bekövetkezett módosítások. Útmutató az ETO rövidített magyar nyelvű kiadásainak használói számára. (Összeáll. Babiczky Béla.) OSZK–KMK és OMKDK. Bp. 1976. 232 p.
5. Ld. 3. sz. jegyzet.
6. u. o.
7. RÓNAI Iván: A gépesített információs rendszer továbbfejlesztése az Országgyűlési Könyvtár információs szolgálatában. = Könyvtári Figyelő. 30. évf. 1984. 3. sz. 244–248. p.

A LISA (Library and Information Science Abstracts) 1976–1980. kumulatív indexében hiába keressük Magyarországot. Vagy mégsem? A szerkesztő feltehetően kevesellte a humort („Humour”) a könyvtártudományban (hiszen mindössze négy cím árválkodott e címszónál) ezért ide sorolta „Hungary” 123 tételét is.

LISA Cumulative Index 1976–1980. pp. CXCVIII–CXCIX.

Könyvtári Figyelő 31(1985)2